

תבונות

הגות עיון ופשט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

מטה משה

מטהו של משה אשר בו נעשה האות בתחילה לעיני ישראל, כמו גם רוב עשרת המכות, קריעת הים, מלחמת עמלק ועוד, זוכה להתייחסות נרחבת בפרשות אלו, במאמרינו זה ננסה להבין את עניין המטה שחוזר על עצמו לאורך התהליך של עמידתו של משה מול פרעה ומול העם.

העובדה כי כבר מראשית דבר ה' אל משה בשליחותו אל העם ואל פרעה הוא מצווה להשתמש במטה אשר בידו; 'וְאֵת הַמֶּטֶה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאוֹתוֹת', מלמדת אותנו כי אין המדובר בפרט שולי, וכי יש לתת את הדעת על טיבו של מטה זה.

כך גם כאשר משה אומר לה' 'והן לא יאמינו לי' וה' משיב לו כך:

וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' מוֹהַ מֶה זֶה בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מֶטֶה; וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּנָּם מִשֶּׁה מִפְּנֵיו: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וַאֲחֹז בְּזַנְבּוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק בּוֹ וַיְהִי לְמֶטֶה בְּכַפּוֹ: (שמות ה, ב-ד)

מהי אם כן משמעותו של המטה במופתים הנעשים על ידי משה וביציאת מצרים בכללותה.

מטה

בפסוקים בהם מסופר שהקב"ה מראה למשה את אות הפיכת המטה לנחש אנו מוצאים שהקב"ה שואל את משה 'מה זה בידך' ומשה משיב 'מטה'. משמעות הדברים היא שלמשה היה מטה ששייך לו עוד קודם שציווה אותו הקב"ה להשתמש בו לאותות, ואת אותו מטה מצטווה כעת משה לקחת לצורך האותות, אלא שמיד לאחר מכן כתוב בפסוק: וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלוהים בידו (שם, כ'). כלומר, מטהו של משה נקרא מכאן ואילך 'מטה האלוקים'. מעתה, הוא משמש לעשיית אותות לפרעה בשם ה'. המושג 'מטה האלוקים' מתפרש: מטה שמייצג את האלוקים. ונבאר:

נראה שבזמנם המטה היה מייצג בצורה מסויימת את האדם, כך אנו מוצאים אצל יהודה שמטהו משמש כסימן היכר שלו כשתמר אומרת לו 'לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה', כלומר, המטה מזוהה עם בעליו. אצל אלישע והשונמית ישנו פן נוסף בייצוגו של המטה את האדם בכך שאלישע שולח את גיחזי לשים את משענתו על פני הנער במטרה להחיותו. המשמעות של הנחת המטה על פניו היא כעין ידא אריכתא של אלישע. בשלב ראשון אלישע מבקש להניח את 'ידו הארוכה' על פני הנער, ולזה תחילה נשלח גיחזי עם משענתו של אלישע. ובהמשך אלישע עצמו שם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו. כלומר, משענתו של אלישע היא כידו ומייצגת אותו. גם כאן, המטה שעד עכשיו ייצג את משה באופן פרטי, הופך מעתה להיות משמש כביכול כיד השם ולייצג את דברו בכל פעולה מול פרעה.

וביאור עומק הדברים נראה, שכשם שמצינו שלגבי הלוחות נאמר 'מכתב אלוהים הוא' דהיינו שהן מהוות ייצוג פיזי, ממשי, בעולם שלנו של דיבור ה' עם ישראל, כך גם המטה מנכיח בעולם את ההנהגה המיוחדת של גילוי יד ה'. הוא מייצג את הנהגת שם אהי-ה שמשדד מערכות. הנס שאירע עמו, הפיכתו לנחש וחזרתו למטה, חורתים בו את זהותו להיות מזוהה עם הנס.

'ואמרו לי מה שמו'

כאשר ה' מצווה את משה רבנו לפקוד את העם בבשורת הגאולה, משה מעלה את השאלה שבני ישראל עשויים לשאול אותו "וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ". כפי שכבר ביארנו המושג 'שם' כלפי הקב"ה מבטא את אופן גילוי והופעתו בעולם. ובשאלה זו משה מנסה לברר באיזו דרך ה' מתכוון לפעול בתהליך גאולת מצרים, האם יפעל ה' בכוחות גלויים להוציא את בני ישראל ממצרים או שמה יגלגל זאת בדרך הטבע.

על כך באה תשובתו של ה' למשה: "אהי-ה אשר אהי-ה" כלומר: הקב"ה מודיע למשה שביציאת מצרים תתגלה הנהגתו לעין כל, כפי שאכן היה בכל תהליך יציאת מצרים בו הקב"ה שידד מערכות הטבע והופיע בניסים גלויים.

אך עדיין גילוי יד השם בעולם לא היה מושלם, שכן רוב פעולות הניסים לא נעשו על ידי ה' באופן ישיר אלא ע"י משה. משה הוא המדבר אל פרעה ומתריע בפניו על בוא המכה והוא גם זה שלכאורה מבצע אותה בפועל.

בכדי שהגילוי יהיה בשלמות וללא ה'הסתר' של פעולת משה בתווך, נבחר המטה. כלי זה, שתפקידו לייצג ולזהות את הפעולה עם בעליה, משמש כאן כ'מטה האלוהים'. בכך יוגדרו מכאן ואילך כל פעולותיו של משה עם המטה כ'יד השם' באופן מובהק ומשמש כאן כדי להגדיר את אופי פעילותו של משה; גלות את שם ה' בעולם על ידי יציקת תוכן מובהק לפעילותו ולמהותו, לשם כך כבר עם בחירתו לתפקיד מצטווה משה לקחת איתו את המטה אשר יהפוך מעתה - ל'מטה האלוהים' וכסמל לפעולות ה' בעולם, ומשה, כשליח ה' הנאמן, מתבקש להראות באמצעות המטה שפעולותיו הן בעצם 'דא אריכתא' של שליטת כח ה' בעולם. ויש לייחס את כל הפעולות הנגרמות על ידי 'מטה האלוהים' למי שמחזיק באמת בראשו של המקל - הקב"ה.

מטה האלוהים מבהיר לכל כי מי שלא יבחין בכך ידמה לכלב המוכה על ידי מקל, המבקש לנקום במכהו ונושך בזעם את המקל כשהוא מתעלם מהגורם המחולל את המכה - האדם האוחז בו. [כך ממשיך הזוהר (ב, שמות, בשלח, מה) את פרעה שאף לאחר קבלת המכות האשים את בני עמו ולא ראה את יד ה' המכוונת את הכל, לכלב שמכים אותו על ידי חפץ והוא אינו מזוהה את מי שמבצע את הפעולה].

וכך, כאשר משה מניף את המטה על שפת היאור, אין הוא מבצע פעולה גרידא הגורמת ליאור להפוך לדם, אלא אף מראה כי פעולה זו נעשית מכוחו של ה', עילת העילות, וכי באמצעות פעולה זו ניתן לעמוד היטב על אופן הנהגת ה' בעולם בכלל.

פעולת המטה העשויה להיראות במבט שטחי רק כגורם המחולל את שידוד מערכות הטבע, כמו ניסי המכות או קריעת הים - באופן ממשי, תכליתה האמיתית היא עמוקה יותר; לגלות ולחדד את ההבנה וההשגה כי יד ה' מחוללת פעולות אלה ואת פעולות העולם בכלל. היא, ואין בלתי.

אפשר אף שזהו עומק דברי חז"ל:

האותות - זה המטה. (הגדה של פסח)

מהי בעצם כוונתם: 'האותות' - זה המטה? אמנם, האותות נעשו על ידי המטה, אך האם

נכון לומר כי הן עצמן מתבטאות במטה? התשובה היא כי אכן, האותות מיוצגות בעולם הממשי במטה משום שהוא משמש כאן כ'יד השם'.

מלחמת עמלק

במלחמת עמלק שולח משה את יהושע עם קבוצת לוחמים להילחם בהם, אך משה עצמו עולה אל ההר כשמטה האלוהים בידו. במקרא מתואר כי כל הצלחתה של המלחמה תלויה היתה במה שמשה עושה עם המטה על ההר 'וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יֵרִים מִיָּדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וּכְאֲשֶׁר יִנִּיחַ יָדוֹ וְגָבַר עַמְלֵק' (שמות יז), ואת פישרה של פעולה זו מבארת המשנה במסכת ראש השנה 'וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלין' (ג ה) נראה שעומק ההסתכלות כלפי מעלה היא דרך המטה, המטה משמש כאן את משה להפנות את תשומת ליבם של הלוחמים להשליך את יבם על העזרה האלוהית שתלווה אותם בשדה הקרב, וככל שהבנה זו מחלחלת אל תודעתם הם נוצחים ומכניעים את האויב. זהו תפקידו המכריע של המטה, להנחיל כי מה שמתרחש נגד עיניהם הוא יד השם ולכן אין מתאים ממנו לכוון את ליבם של הלוחמים עם עמלק לאביהם שבשמים.

זאת תכלית כל ה'שותפות' הזאת, כביכול, שבה ה' מבצע את הניסים דווקא בידי משה ולא באופן ישיר, המטרה הסופית היא שהאדם יגיע להשגה הזו, שה' גבוה יותר מעל כל הסדרים והמערכות הטבעיות. הקב"ה מעונין שהשגה זו של האדם היא זו שתביא את האותות לעולם וזה מתממש בסופו של דבר במלחמת עמלק.

הנהגת ה' שנגלתה במלוא יפעת הדרה על ידי הניסים במצרים, היתה מכשיר רב עוצמה שנועד לגרום להשיג את מציאות ה' בעולם ובמתרחש בו. אמנם, למרות הניסים הגלויים רק חמישית מהעם נמצאו ראויים להיגאל ממצרים, שכן, אף בדרך פעולה זו, עדיין נדרש מהאדם לתת אל ליבו להשיג את ההבנה בגילוי יד ה' והנהגתו, ולא להסתפק בראייה השטחית של המציאות.

התרחשויות רבות בחיינו ובעברנו כעם מציאות בפנינו גלויים ותובנות אשר בכוחם לפתוח לנו צוהר להשגות רבות וחשובות, אך עלינו לדעת כי השגות אלו אינן באות מאליהן אלא נדרש מאיתנו לבצע את הפעילות של ההשגה וההבנה כדי להוריד את אותם גלויים לעולמנו ולהטמיעם בחיי המעשה כנר לרגלינו ואור לנתיבתנו.

העלון יוצא לאור על ידי מכון 'תבונות', רח' יהודה הלוי 10 בני ברק
a@tvunot.net | 053-41-6-8888

העלון אינו מופץ בביהכ"ס באופן קבוע המעוניין לקבל את העלון המודפס בדואר עבורו או עבור בית הכנסת שבו הוא מתפלל יפנה ל- a@tvunot.net או בטלפון 053-41-6-8888

להרשמה לקבלת העלון במייל יש לשלוח מייל

ניתן להנציח ולתרום את הדפסת העלון לפרטים: 053-41-6-8888

פשטא

פשטות המתחדשים במקרא ובאגדה

חילוקי הלשון בציוויים הנוגעים למטה

יש לתמוה על הפער העקבי בין הלשונות בהם נאמרו הציוויים לביצוע בנוגע למטה. במכת דם לשון הציווי:

קח מטך ונטה ידך (ו, יט) ואילו בפועל: וירם במטה (שם, כ). וכן במכת צפרדע, לשון הציווי: נטה את ידך במטך (שם, ח, א) ושוב, בפועל, מה שקרה: ויט אהרן את ידו (שם, ב).

כך זה כמעט בכל מכה. בכינים: 'נטה את מטך', ובפועל 'ויט אהרן את ידו במטהו'. בברד: 'נטה את ידך על השמים' ובפועל 'ויט משה את מטהו על השמים'. בארבה: 'נטה ידך על ארץ מצרים' ובפועל 'ויט משה את מטהו'. גם בקריעת ים סוף יש פער. הציווי: 'הרם את מטך ונטה את ידך על הים', ובפועל: 'ויט משה את ידו על הים', לא מוזכרת הרמה של המטה. ומגד יש מקומות אחרים בפסוקים שגם הציווי וגם הביצוע נכתבו באותו הלשון.

הפערים האלו בין הציווי ובין הביצוע בפועל טעונים הסבר. בעיקר, מפני שאנו יודעים שבסוף ארבעים שנה, כשמשה הכה את הסלע במקום לדבר איתו, העונש היה חמור. לא להיכנס לארץ. וכאן, שוב ושוב יש שינוי שנראה מכוון, ואין לכך שום התייחסות.

נראה כי הביאור לכך הוא, כי הפעולה אותה התבקש משה לבצע במטה לא הייתה תלויה רק בעצם ההנפה של משה אשר תוליד את התרחשות הנס, אלא שורשה של פעולה זו טמון בהשגה אותה משיג משה במעשה ואת יחוד ה' שהוא משפיע במעשהו זה, אבחנה זו אף עשויה לפתוח פתח להבנת חילוקי הלשון בפסוקים על אודות המטה משום שיתכן שהביצוע הרי הוא תלוי ועומד בהשגתם של משה, אהרון, עם ישראל ואפילו המצרים, את גילוי ה' ממעשה זה. ומשכך ייתכן שהציווי מבטא רמה מסוימת של גילוי שלבסוף לא הושגה במלואה על ידי העם והמצרים.

לשונות ההפלייה בפסוקים

ידועה השאלה כי בפסוקים אודות המכות ישנם שינויי לשון, בחלק מן המכות מתוארת ההפלייה בין ישראל למצרים כבר בשלב האזהרה שמשה מזהיר את פרעה הוא אומר לו כי ה' יפלה את ישראל ממכה זו, כך מצאנו במכת ערוב ומכת דבר ואילו בשאר המכות שגם בהן הייתה הפלייה בפועל ובני ישראל לא סבלו מן המכה לא מוזכר הדבר בפסוקים כחלק מהאזהרה של משה לפרעה. מה פשר ייחודן של מכות אלו לעניין זה?

אם ננסה למצוא את ייחודיותן של מכות אלו נוכל לומר כי מכות אלו, כפי המבואר בפסוקים, נעשו על ידי ה' בעצמו ללא פעולות המטה של משה או אהרון כלל. אכן, צריך לברר מדוע היא הנותנת? כיצד העובדה שה' בעצמו יבצע את המכות הללו מצריכה את איזכור ההפלייה בין ישראל למצרים כאשר מזהיר משה את פרעה?

נראה להסביר בזה, כי גם את ההפליה עצמה בין ישראל למצרים היה צורך בסוג של השגה של עם ישראל והמצרים דרכה הם יראו את כח ה' הברור במעשה זה, וכמו שמובא בחז"ל על כך שפרעה אמר לא מת עד אחד אבל אחד מת, ומוחו הקודח של הכופר תמיד יחפש תירוצים מתחת לאדמה, ולכן כל שנעשתה המכה על ידי ה' ללא התערבותו של משה כח ה' היה ניכר יותר בעולם ובמעשה זה וממילא גם ההפלייה הייתה ניכרת ומושגת יותר, ומשכך כבר בשעת האזהרה על המכה מצוינת בפסוקים ההפלייה, אך כאשר המכה נעשתה על ידי משה, שבכך יש החלשה מסוימת של ההשגה כי הדבר נעשה על ידי ה' [ראה במאמר הראשי בהרחבה] ומשכך גם השגת ההפלייה בצורה ברורה אינה מוכרחת מעצם המעשה, ומשכך היא אינה מצויינת כבר באזהרה אלא רק בעת ביצוע המכה בפועל ובמקרים שבאמת היה ברורה השגה זו לכולם בעליל.

